

*L'ACTIVITAT PRESTAMISTA D'UNA FAMÍLIA
JUEVA A BESALÚ A LA PRIMERA MEITAT DEL
SEGLE XIV: ELS ASTRUC
JOEL COLOMER*

* Aquest article és un dels resultats del projecte de recerca sobre l'estudi de la documentació notarial de la vila de Besalú a l'època medieval, finançat per l'Ajuntament de Besalú durant l'any 2005.

Aquest estudi pretén ser una aproximació a l'anàlisi d'un dels fenòmens més destacats de la baixa edat mitjana a l'occident europeu, el préstec de diners. Ho farem observant amb deteniment l'activitat creditícia d'una família jueva de la vila de Besalú, en el període comprès entre els anys 1333 i 1334. Això ens ha de permetre fer-nos una petita idea sobre el món del crèdit medieval des d'una perspectiva local, gràcies a la tasca com a creditors que desenvoluparen Astruc Jacob i el seu nét Astruc Issac.

INTRODUCCIÓ

La historiografia tradicional ha recalcat reiteradament que el préstec a l'època medieval fou una activitat econòmica reservada a la comunitat jueva. De fet, si es fa una simple ullada a la documentació conservada dels segles XIII i XIV es pot observar que aquesta afirmació és certa a mitges. La veritat és que la circulació de capitals monetaris també es va dur a terme entre cristians, sense la intervenció exclusiva del col·lectiu jueu.

De totes maneres, l'Església jugà un paper determinant en tot aquest afer, ja que les seves interdiccions contra la pràctica de la usura provocaren el sorgiment de nous mecanismes de contractació de préstecs. Aquests contractes intentaven dissimular el préstec amb interès en forma de comandes de diners, vendes a crèdit de determinats productes o préstecs amicals entre cristians¹. De totes maneres, el

●
¹ FURIÓ, Antoni, «Diners i crèdit. Els jueus d'Alzira en la segona meitat del segle XIV», *Revista d'història medieval*, 4 (1993), p.142.

seu ràpid propagament entre les escriptures de caire privat no alterà el fet que els jueus es convertissin en un col·lectiu social que basà gran part de la seva dinàmica econòmica en el crèdit.

El fet d'escollir aquests dos anys no és gratuït, concretament entre el 1333 i el 1334 la zona de la Catalunya Vella va viure un dels períodes de major dificultat en tots els àmbits de la societat. Sobretot en l'aspecte econòmic, és on la població veié com les males collites de l'any 1333 afectaren negativament el ple desenvolupament de la societat, en un primer moment al camp i tot seguit l'espiral decreixent engolia les àrees urbanes.

LA FONT DOCUMENTAL, ELS «INSTRUMENTA IUDEORUM»

L'exemple escollit és la vila de Besalú, gràcies en part a la conservació de gran part del seu arxiu notarial, del qual hem pogut obtenir informació de primera mà sobre el crèdit jueu². A Besalú al llarg de la baixa edat mitjana existí una aljama jueva que va conviure perfectament integrada amb la comunitat cristiana³. De seguida algunes famílies jueves obtingueren un protagonisme cabdal dins la societat besaluenca que es pot resseguir en gran part a través de la documentació notarial.

La vila experimentà un creixement evident entre els segles XIII i XIV, i el seu dinamisme comercial provocà que el mercat esdevingués una institució de referència per a la majoria d'habitants de Besalú i de les parròquies del seu voltant. De retruc, un dels organismes que es veié afavorit per tot el nou impuls que vivia Besalú fou la notaria. Per les seves dependències passaven desenes de persones

² Documentació que es troba a l'Arxiu Comarcal Històric d'Olot (ACO).

³ Cal destacar els treballs de Manuel Grau i Montserrat sobre la comunitat jueva de Besalú, els quals s'articularen en forma de tesi doctoral. GRAU I MONTSERRAT, Manuel, *La juderia de Besalú siglos XIII-XV*, Olot, Fundació Pere Simón, 1997. Altres estudis centrats en comunitats jueves de les demarcacions de Girona: GUILLERÉ, Christian, «Juifs et chrétiens à Gérone au XIVeme siècle», *Jornades d'història dels jueus a Catalunya*, Girona, Ajuntament de Girona, 1987, p. 45-73; GUILLERÉ, Christian, «L'activitat de les comunitats jueves de Torroella de Montgrí i la Bisbal a la primera meitat del s. XIV», *Jornades d'Història de l'Empordà, Homenatge a J. Pella i Forgas*, Girona, 1987, p. 145-149; MERCADER GÓMEZ, Maria Dolores; *L'aljama jueva de la Bisbal d'Empordà abans de la pesta negra. Els llibres iudeorum del segle XIV*, Bisbal d'Empordà, Col·lecció Fontanetum, 4, 1999; SOLDEVILA TEMPORAL, Xavier, «Els jueus de Torroella de Montgrí», *Papers del Montgrí*, núm. 18 (2000); PUJOL I CANELLES, Miquel, «Els jueus de Castell d'Empúries», *Jornades d'història dels jueus a Catalunya*, Ajuntament de Girona, 1987, p. 299-319. La bibliografia també és abundant en investigacions de comunitats jueves de viles i ciutats de la Corona d'Aragó, EMERY, R.W., *The jews of Perpignan in the thirteenth century, an economic study based on notarial records*, Nova York, 1959; DENJEAN, Claude, *Juifs et chrétiens. De Perpignan à Puigcerdà XIIIe-XIVe siècles*, Canet, ed. Trabucaire, 2004; ASSIS, Yom Tov, *Els jueus de Santa Coloma de Queralt*, Santa Coloma de Queralt, Associació cultural Baixa Segarra, 2002.

i es redactaven centenars de documents que quedaven inscrits en els registres dels diferents escrivents que hi treballaven. Una prova significativa del bon moment de què gaudia la notaria de Besalú és el fet que entre els anys 1324 i 1344 van actuar de manera simultània tres escrivents diferents⁴.

El creixement de les petites viles-mercat en l'àmbit comercial i urbanístic demanava fortes sumes de capital, per donar sortida a aquest dinamisme. Aleshores és quan el crèdit ocupa una situació de privilegi dins l'economia a escala local, i els jueus seran els encarregats de proporcionar els diners. El fet que alguns col·lectius necessitessin liquidesa monetària, ja sigui per endegar nous projectes, per consolidar els seus negocis o senzillament per conservar les seves explotacions agràries, provocà que la majoria de vegades es recorregués al jueu instal·lat, en aquest cas, a Besalú.

En el moment de fer oficial un crèdit amb un jueu, entra en joc una tercera figura que esdevé bàsica i fonamental, el notari. Amb l'allau de peticions de préstecs, els notaris actuaren com a intermediaris redactant els documents acreditatius necessaris per donar forma al tracte entre les dues parts. Els professionals de l'escriptura pública decidiren redactar aquest tipus de contractes amb jueus en registres a part, que es passaren a denominar *instrumenta iudeorum*⁵. Alguns d'aquests registres es trobaven físicament al final de molts manuals notariais comuns, redactats al revés i amb una senyalització prèvia, la qual ens fa saber que a partir d'aquest moment comencen les notes documentals referents als jueus, a més de comptabilitzar la data i l'any.

Segons Imma Ollich, els documents inclosos als *instrumenta iudeorum* són «fonamentalment resums d'un original on s'inscriuen les parts fonamentals de la nota i es fa ús de la redacció cursiva i de l'omissió de les clàusules pertinents»⁶. Aquesta definició s'escau perfectament amb el tipus de document que ens trobem dins els *instrumenta iudeorum* de Besalú. Les dades fonamentals de les dues parts contractants consten en totes les notes, sense cap excepció. Eren elements que havien de quedar clars i que no es podien obviar de cap manera; nom, cognom, ofici (optatiu) i lloc de residència del deutor; tot seguit, les dades del creditor jueu i la quantitat prestada, a més de l'interès i les clàusules pertinents (terminis, fiadors, penyores) i, finalment, els testimonis.

⁴ Bernat Safont (1321-1351), Bernat Burgès (1324-1348), Pere Mallorques (1324-1344).

⁵ Grau i Montserrat, Manuel, «Els instrumenta iudeorum (1327-1328)», *V Assemblea dels Amics de Besalú* (1983) p.129-179; MERCADER GÓMEZ, Maria Dolors, *op. cit.*

⁶ OLLICH, Imma i CASAS, M., «Els libri iudeorum de Vic i de Cardona», *Miscel·lània de Textos Medievals*, 3 (1985).

En aquesta investigació hem buidat sistemàticament els documents referents als Astruc que hem trobat en cinc registres *instrumenta iudeorum* diferents compresos entre els anys 1332 i 1335⁷.

ELS PRÉSTECES DE DINERS REALITZATS PER ASTRUC JACOB I ISSAC ASTRUC

El nombre total de préstecs comptabilitzats entre els anys 1333 i 1334 és de 110 (Quadre 1). El fet que tinguem aquestes dades, a través de la documentació escrita, no significa que controlem el 100% de l'activitat creditícia dels Astruc en aquests anys, sinó que de ben segur existiren préstecs acordats verbalment entre les dues parts, dels quals òbviament hem perdut qualsevol pista.

Pel que fa a la distribució per anys, ens indica que el 1333 els Astruc concediren 50 préstecs a diferents personatges i famílies de Besalú i de les parròquies del voltant. Del nombre total de préstecs, un 56% foren concedits entre els mesos de setembre, octubre, novembre i desembre⁸. Les dades obtingudes ens fan pensar que la dinàmica de la demanda de préstecs de diners estava relacionada amb l'explotació agrària i servirien per invertir en determinats mitjans de producció com la compra de bestiar, d'eines, etc.

La quantitat total de sous prestada és de 3672s, xifra important que dona una mitjana de 73,4s (Quadre 1). Aquest índex és semblant al que succeeix a la Bisbal d'Empordà, on per l'any 1325 es comptabilitza una mitjana d'uns 69 sous, mentre que per la ciutat de Girona als mateixos anys la xifra s'eleva fins als 90 sous⁹.

Els préstecs jueus tenien la particularitat d'especificar amb una certa freqüència un interès a cobrar per part dels prestadors¹⁰, que era realment el benefici que extreia el jueu a l'hora de deixar els diners. El rei Jaume I imposà un interès màxim del 20% en els préstecs protagonitzats per jueus¹¹, ja que per als cristians estava

⁷ ACO, Besalú, Notarials, Pere Mallorques, *Instrumenta iudeorum*, reg. 35b, 1332-1333; ACO, Besalú, Notarials, Ramon Socarrats, *Instrumenta iudeorum*, reg. 34b, 1332-1333; ACO, Besalú, Notarials, Bernat Burgès, *Instrumenta iudeorum*, reg. 38b, 1333-1334; ACO, Besalú, Notarials, Bernat Safont, *Instrumenta iudeorum*, reg. 40b, 1333-1339; ACO, Besalú, Notarials, Ramon Socarrats, *Instrumenta iudeorum*, reg. 43b, 1334-1335.

⁸ Furió per Alzira identifica el mateix procés, «Tot i que els crèdits es reparteixen al llarg del calendari anual, sembla observar-se una concentració en els mesos del final de la tardor i l'hivern d'octubre a febrer.», FURIÓ, Antoni, *op. cit.*, p. 146.

⁹ GUILLERÉ, Christian, «L'activitat ....» *op. cit.*, p. 148.

¹⁰ GARCIA SANZ, Arcadi, «Los intereses en los préstamos de los judíos de Vic durante la primera mitad del siglo XIV», *Ausa*, núm. 4 (1956), p. 247-255.

¹¹ Hi ha diferències a l'hora d'establir la cort concreta on es formulà els *Statuta usurarum*. García Marsilla creu que fou a les Corts de Tarragona del 1235, GARCÍA MARSILLA, Juan V., *Vivir a crédito en la Valencia medieval. De los orígenes del sistema censal al endeudamiento del municipio*, València, ed. Universitat de València, 2002, p. 86. Mentre que Antoni Furió pensa que foren a Girona, el 25 de febrer de 1341, FURIÓ, Antoni, *op. cit.*, p. 146.

totalment prohibida l'activitat de la usura, titllada com a pecat greu per l'Església. Pel que fa als préstecs realitzats pels Astruc el 1333, hi podem veure que del 72% el seu interès es trobava entre els 0 i els 10 sous, exceptuant dos casos en què l'interès supera el 20% permès¹².

El 1334 va ser l'any en què els Astruc van fer escripturar més deutors per préstecs de diners a la notaria de Besalú, concretament 60 (Quadre 1). Si ho comparem amb els llibres de jueus de Cardona pels mateixos anys, ens trobem que els resultats són a la inversa. Pel 1333 a Cardona s'enregistren 62 deutors, i pel que fa al 1334, la baixada és força sensible fins a arribar als 40 préstecs¹³. Aquestes dades ens donen una visió del que succeïa en d'altres zones del Principat i ens demostren que no seguien una mateixa evolució, accentuant el fet que cada regió tenia la seva pròpia dinàmica econòmica i social.

Aquest any es patiren les conseqüències del fet que les collites de cereals de la temporada anterior foren dolentes. Sorgiren greus problemes d'abastament d'aliments, sobretot de les zones no productores com les concentracions urbanes¹⁴. Aquest fou un mitjà força estès en determinats consells municipals, on es contactava amb diversos mercaders de la mateixa zona, grans coneixedors dels diferents circuits comercials regionals, per poder obtenir, en aquest cas, cereals¹⁵.

Notícies com aquestes i la gran quantitat de documents referents a comandes i deutors per la compra de cereals, que trobem als registres notariais comuns d'aquests anys, són un reflex del moment en què es trobava aquesta demarcació del nord-est de Catalunya. Aleshores es pot creure que part dels diners que els Astruc deixarien en forma de préstec tindrien la difícil missió d'intentar reconduir la situació. Concretament en els mesos de març, abril i maig de 1334, el nombre de crèdits concedits pels Astruc és de 25 sobre un total de 60¹⁶.

La quantitat total que tant Astruc Jacob com el seu nét Issac Astruc van deixar a crèdit el 1334 va ser de 3.336 sous amb una mitjana de 55,6 sous (Quadre 1). Dos

¹² Pere Carreres damont i Bernat Sunyer, tots dos de la parròquia de Serinyà, ACO, Besalú, Notariais, Pere Mallorques, *Instrumenta iudeorum*, reg. 35b, 1332-1333, f.6r i ACO, Besalú, Notariais, Pere Mallorques, *Instrumenta iudeorum*, reg. 35b, 1332-1333, f.8v.

¹³ OLLICH, Imma i CASAS, M., *op. cit.*, p. 156.

¹⁴ Besalú, com a vila de referència de la zona, no s'escapà d'aquesta mal anyada i el seu consell municipal, com tant d'altres, inicià una política d'abastament de cereals usant diversos mecanismes. Un document del 14 d'abril de 1334 ho exemplifica clarament i descriu la decisió, per part de la universitat de Besalú, de donar plena llibertat al draper Ramon Noguera i al mercader Bernat Gausfred per comprar, en nom de la vila, 50 somades d'ordi i 50 somades de forment, que es troben en una nau al port de Palamós. ACO, Notariais, Besalú, Ramon Socarrats, Liber, reg. 43, 1334-1335, 14 abril 1334, f.18r.

¹⁵ CURTO I HOMEDES, Albert, *La intervenció municipal en l'abastament de blat d'una ciutat catalana, Tortosa, segle XIV*, Barcelona, Fundació Salvador Vives, 1988, p. 77.

¹⁶ MATEU BOADA, Enric, «Aproximació als préstecs jueus de Tortosa: la figura de Bafaya Aquiva (segle XIV)», *Recerca*, núm. 5 (2001), p. 129-130.

índexs inferiors respecte de l'any anterior, i eren préstecs més repartits entre la població, ja que el nombre de deutoris pel 1334 (60) és superior respecte del 1333 (50).

Pel que fa a l'interès cobrat pels jueus el 1334, en cap cas no se superen els 10 sous d'usura. No se supera ni el 10% d'interès, fet que no succeïa l'any anterior, com exemplifica el préstec que Astruc Jacob formalitzà amb Berenguer Coma del veïnat de Pareds de la parròquia de Beuda per una quantitat de 38 sous i s'especifica un *lucrum* o interès de 5 sous¹⁷.

ELS DEUTORS DE LA FAMÍLIA ASTRUC

Els préstecs de diners que la família Astruc va formalitzar van anar destinats bàsicament a famílies pageses. Del nombre total de documents tractats, 110 deutoris, el 97,7% tingueren com a protagonistes pagesos de parròquies del voltant de la vila de Besalú (Quadre 2). Això encaixaria perfectament amb les interpretacions que hem apuntat fent referència a l'estreta relació entre la concessió dels préstecs i el cicle temporal de les activitats agràries. El fet que la major part dels contractes siguin signats per membres de diverses famílies de l'entorn rural més pròxim a Besalú demostra que els jueus es convertiren en un recurs financer de primer ordre¹⁸.

Un element que il·lustra aquesta necessitat és l'assiduïtat d'alguns membres de determinades famílies pageses a recórrer als préstecs dels Astruc¹⁹. Per exemple, Pere Casademont, de la parròquia de Lledó, que el 28 d'abril declara tenir 2 deutoris de 100 i 90 sous cadascun²⁰. Guillem Oliveda davall de Queixàs segueix els mateixos passos i el 13 de desembre té 3 deutoris per un total de 150 sous²¹.

Altres col·lectius socials que apareixen, en menor mesura, representats al conjunt documental que analitzem són els habitants de la mateixa vila de Besalú (Quadre 2). Aquests són denominats habitants de Besalú a partir de diferents fórmules notariales, *comorantes in villa Bisulduni* o simplement *de Bisulduno*.

¹⁷ ACO, Notarials, Besalú, Bernat Burgès, Liber, reg. 38b, 1334-1335, 24 març 1334, f.16r.

¹⁸ Idea que posa de manifest Guilleré per la ciutat de Girona. Entre els anys 1327 i 1328 el 98,78% dels préstecs jueus van dirigits a pagesos de parròquies del voltant de Girona. GUILLERÉ, Christian, Girona al segle XIV, vol I, p. 394. En canvi per la zona de Puigcerdà, Claude Denjean comprova que la influència del préstec jueu al camp de la Cerdanya no és tan present com a la demarcació gironina. DENJEAN, Claude; «Le crédit juif dans les campagnes cerdanes», *Flaran*, núm. 17 (1998), p. 185-197.

¹⁹ Per veure la influència econòmica de la comunitat jueva al medi rural al regne de València, són útils els treballs de; FURIÓ, Antoni, *op. cit.*; MIRA, A.J, «Els diners dels jueus. Activitats econòmiques d'una família hebrea al món rural valencià», *Revista d'història medieval*, 4 (1994), p. 101-126; García Marsilla, Juan V.; *op. cit.*, p. 96-100.

²⁰ ACO, Besalú, Notarials, Bernat Burgès, *Instrumenta iudeorum*, reg. 38b, 1333-1334, f.18r.

²¹ ACO, Besalú, Notarials, Bernat Burgès, *Instrumenta iudeorum*, reg. 38b, 1333-1334, f.20r.

A més, també ens indica la seva professió. Entre els deutors dels Astruc hi ha dos drapers, Ramon de Porter²² i Arnal Illafreda²³, els quals demanen uns préstecs de 100 i 110 sous respectivament. Sumes considerables que podrien servir per endegar algun projecte comercial determinat o fer front a diverses inversions de capital en alguns àmbits de l'economia local. Apuntem aquestes possibilitats perquè tenim constància del fort dinamisme que desenvoluparen els drapers a la vila de Besalú, actuant en diversos fronts inversors com el mercat immobiliari, la compra de bestiar, etc²⁴. Un altre col·lectiu important dins la realitat social i econòmica de les viles-mercat foren els carnisers. S'identifiquen com a tal 2 personatges, Guillem Forn, amb un préstec de 30 sous²⁵, i Ramon Mas, que en demana 50²⁶. La seva participació i influència al mercat de Besalú queda fora de dubte només observant els múltiples contactes comercials que desplegaren en la seva professió.

Finalment, també és present als *instrumenta iudeorum* la noblesa local (Quadre 2), tot i que només amb un exemple. Concretament, Guillem Miana, que reconeix deure el 4 de febrer de 1333 a Astruc Jacob 95 sous²⁷. Aquest és l'únic exemple que tenim dels dos anys estudiats en què el deutor és un membre de la noblesa de la vegueria de Besalú²⁸. Encara és una incògnita l'organització econòmica que tenien els denominats *miles* (cavallers), però apareixen algunes vegades comprant a crèdit determinats productes com draps, o demanant préstecs de diners als jueus, en aquest cas als Astruc. El seu estatus social, marcat per l'ostentació i un fort simbolisme, obligava aquestes famílies a disposar de determinades sumes de diners. Havien de sustentar un ritme de vida elevat, el que es corresponia a la seva condició de privilegiats. Moltes vegades no podien disposar de la liquidesa monetària necessària, i per això havien de recórrer a les ajudes puntuals que els oferia el col·lectiu jueu.

²² ACO, Besalú, Notarials, Bernat Burgès, *Instrumenta iudeorum*, reg. 38b, 1333-1334, f.20r.

²³ ACO, Besalú, Notarials, Bernat Burgès, *Instrumenta iudeorum*, reg. 38b, 1333-1334, f.19v.

²⁴ Colomer Casamitjana, Joel; «Joan de Roure...», en premsa.

²⁵ ACO, Besalú, Notarials, Ramon Socarrats, *Instrumenta iudeorum*, reg. 34b, 1332-1333, f.6r.

²⁶ ACO, Besalú, Notarials, Ramon Socarrats, *Instrumenta iudeorum*, reg. 34b, 1332-1333, f.5v.

²⁷ ACO, Besalú, Notarials, Pere Mallorques, *Instrumenta iudeorum*, reg. 35b, 1332-1333, f.4v.

²⁸ Manuel Grau ja estudià la dependència que aquesta família va tenir dels préstecs concedits per diferents membres de l'aljama jueva de Besalú. GRAU I MONTSERRAT, Manuel, «Los judíos y la nobleza en el antiguo condado de Besalú (siglo XIV)», *Annals PEHOC* (1978), p. 82-86.

LA DISTRIBUCIÓ TERRITORIAL DEL CRÈDIT

Els deutoris per préstecs de diners que els membres de la família Astruc de Besalú concediren es concentraren en l'àmbit més immediat a Besalú (Mapa 1). Tal com hem explicat, gairebé la totalitat dels deutes tingueren com a destinataris pagesos de les parròquies del voltant de la vila de Besalú. Als *instrumenta iudeorum* protagonitzats pels Astruc es fa referència directa, entre els anys 1333 i 1334, a trenta topònims diferents que corresponen a parròquies, veïnats, petites poblacions en forma de sagrera o cellera, diferents, a més de la vila de Besalú. Els extrems geogràfics dels deutoris arriben fins a Sant Joan les Fonts per l'oest, Sant Llorenç del Mont al nord, Navata a l'est i Vilaret al sud. Dins aquesta regió, s'hi concentren els préstecs de diners concedits pels Astruc i es troben enregistrats als *instrumenta iudeorum* estudiats.

De totes maneres, analitzant els llocs d'origen dels deutors, es pot percebre una certa concentració del nombre de préstecs en determinades parròquies situades a l'est de la vila de Besalú. Sembla, doncs, que els Astruc s'haurien especialitzat a donar sortida a la demanda de crèdits d'alguns pagesos del sector oriental de la vegueria de Besalú²⁹. Parròquies com Queixàs, Vilademires, Lledó, Crespià, Navata, Cabanelles, Esponellà, Sant Martí de Serra, Beuda, Maià, Dosquers, Estela i Lligordà es convertirien ràpidament en un destacat focus d'atenció pels interessos financers creats per aquesta família jueva de Besalú. Els pagesos de les parròquies citades tindrien amb els Astruc una adequada font per obtenir part dels recursos necessaris per intentar subsistir de les explotacions agràries que treballaven.

Cal destacar cinc zones de l'àrea d'influència marcada pels préstecs, quatre de les quals coincideixen plenament amb la zona d'especialització que hem destacat, i són Beuda, Maià, Lledó i Crespià (Mapa 1). Però la restant és Serinyà, que sobresurt de la resta, sobretot gràcies a determinats personatges que ja han estat citats i que van acumular diversos deutoris (Pere Carreres damont i Bernat Sunyer). El fet que Serinyà sigui una parròquia pròxima a Besalú faria possible que determinades famílies pageses optessin per cercar l'ajut financer en els Astruc. Besalú exercí una forta atracció centrífuga cap a ella respecte del seu espai rural confrontant. Serinyà n'és un bon exemple, ja que els seus habitants tenien altres alternatives a banda de Besalú: podien obtenir préstecs a la vila de Banyoles, on també existien unes quantes famílies jueves³⁰.

²⁹ L'estudi dels préstecs del jueu tortosí Bafaya Aquiva, a finals del segle XIV, ens indica una especialització semblant a la dels Astruc. En aquest cas, els clients de Bafaya es concentraren a l'àrea sud de Tortosa. Mateu Boada, Enric; *op. cit.*, f.128.

³⁰ Bramon, Dolors; «Els jueus de Banyoles», *Quaderns del centre d'estudis comarcals de Banyoles*, 1908-1984, p. 105-136.

En conjunt aquesta influència exercida per la vila de Besalú queda palesa pel fet que tenim documentats alguns pagesos de parròquies com Lledó o Navata – que són a uns catorze quilòmetres de distància de Besalú– que decideixen fer-se amb els crèdits proporcionats pels Astruc. Sens dubte, aquesta situació posà els fonaments per a la cristallització d'una àrea definida on, gràcies a l'aplicació d'una estratègia efectiva, aquesta família jueva es convertí en un autèntic referent.

CONCLUSIONS

Aquesta recerca s'ha centrat en una problemàtica concreta i ha analitzat el fenomen del crèdit jueu a través de l'activitat d'Astruc Jacob i Issac Astruc, dos membres d'una família de Besalú entre els anys 1333 i 1334. Com a font documental bàsica, els *instrumenta iudeorum* ens han permès extreure una sèrie d'informacions molt valuoses que ens ajuden a entendre millor aquest fenomen.

Les dades demostren que existí una marcada estacionalització de la demanda de préstecs dins el període interanual. El cicle agrari és el que condiciona l'evolució dels deutoris. Aquesta dinàmica s'explica pel fet que un alt percentatge de la clientela dels Astruc eren pagesos de parròquies pròximes a la vila de Besalú. Les males collites de l'estiu de 1333 provocaren que les explotacions agràries estiguessin sota mínims. Davant aquesta adversitat, els préstecs demanats als Astruc augmentaren al llarg dels dos anys estudiats. De totes maneres, un estudi pendent és el buidatge de més anys de l'activitat dels Astruc, per tal de corroborar més aquestes hipòtesis.

El que queda plenament demostrat és que la vila de Besalú jugà un paper integrador respecte del camp que l'envolta. La relació vila-mas és evident, ja que els pagesos han de buscar recursos, en aquest cas monetaris, a la vila de Besalú, concretament a membres de l'aljama jueva reconeguda. Però, a més, en tot l'entramat descrit, sobresurt una figura de primer ordre, el notari, professional que actuarà en una institució central per la societat medieval, la notaria. L'obtenció de la fe pública li comportarà exercir la funció d'intermediari entre el jueu prestamista i el pagès deutor, a través de la redacció de l'instrument notarial als *instrumenta iudeorum*, pels quals cobrarà els honoraris pertinents. Aleshores, el fenomen del crèdit esdevé un element fonamental per corroborar la idea sobre l'existència d'una dicotomia camp-ciutat que ja no té cabuda dins els nous corrents de pensament historiogràfic. Les investigacions recents demostren que la relació entre aquestes dues realitats és constant i que es converteix en una simbiosi caracteritzada per una necessitat mútua.

D'altra banda, l'estudi dels préstecs concedits per la família Astruc entre els anys 1333 i 1334 és només una petita exploració de les grans possibilitats històriques que ofereixen els *instrumenta iudeorum*. Cal endegar més recerques

basant-nos en altres famílies jueves de Besalú i en períodes cronològics més amplis. Tot això ha de permetre obtenir una visió de conjunt de l'activitat prestamista dels jueus de Besalú al llarg del segle XIV. Amb la finalitat d'esdevenir un referent, la comparació ha de ser una eina clau per conèixer millor l'organització del crèdit, concretament el jueu, de l'Europa medieval, i Besalú hi pot contribuir de manera clara i rotunda com un exemple a seguir.

Apèndixs

Quadre 1: Els préstecs dels Astruc entre 1333 i 1334

Any	Nombre de doc.	Nombre de sous	Mitjana
1333	50	3.672	73,4
1334	60	3.336	55,6
Total	110	7.008	

Quadre 2: Els clients dels Astruc

Anys	Pagesos	Vilatans	Nobles	Total
1333	45	4	1	50
1334	57	3		60
Total	102	7	1	110